సరసరసాయనము

(ప్రథమభాగము.)

మం-వేంకటశర్మగారిచే

రచితము.

శ్రీనికేతనముద్రాక్షరశాల

చెన్నపట్టణము.

1913.

 వెల నాలుగు అణాలు.

పీ ఠి క.

ఈచిన్నిపొత్తమునకుఁ బీఠిక వ్రాయవలసినదని నామిత్రులు వేంకటశర్మగారు నన్ను నియోగించి యున్నారు. విపులముగ వ్రాయుటకు సమయము చాలమి సంక్షిప్తముగ నామనోగత విషయముల విలిఖింప శర్మగారియుఁ జదువరులయు ననుమతిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

భారతవర్షంబునం దెల్లెడలంబలె ఆంధ్రదేశంబు నను నూతనయుగమొండు ప్రారంభమయియుండుట కాలచిహ్నముల నెఱుఁగఁగలవారెల్లరకును విదితము. ఈ నూతనయుగము పాశ్చాత్యనాగరికపుఁ బ్రాబల్యముచేనుద్దీపితము. లోకపరమావధి చింతనముచే నధిష్ఠితము. ప్రకృతిప్రేమా ప్రవాహముచే నార్ద్రీకృతము.

ఇట్టియుగమున నెట్టిమేటికవులయినను నుద్భవింప నెడముగలదు. నిశ్చలభక్తిన్మై భాషాసేవాపరులై మృదులముగ మధురముగ సుబోధకముగ వ్రాయం గల కవులాంధ్రమున నీనూతనయుగవాసు లిప్పటికే కొందఱుకానవచ్చుచున్నారు. వారిలో మామిత్రులు

శర్మగారొక్కరు ప్రథములు. వీరింబలెఁ బ్రబలి వికాసమునంది కీర్తిగాంచుచుండు నిప్పటి ఒకరిద్దఱి కును ముందురానున్న ఇట్టివారలకును శర్మగారే ఈ నూతనయుగమున మార్గదర్శకులనుటకు సందియము లేదు. వీరి పద్యరచన స్వాభావికంబై హృద్యంబై పాశ్చాత్యప్రసిద్ధకవులం దలపించుచుండును. విపుల గ్రంథములకన్న హాస్యపద్యావళులే యొక్కొకతఱి మనస్సున కాహ్లాద మొసంగుచుండునుగాన నీగ్రంథ రత్న మెంతయు సమ్మోదావహంబె. అదియునుంగాక నియ్యది విపులగ్రంథావలోకనాశక్తి లేని బాలుం కును, బాలికలకును నుత్తమజ్ఞాన ప్రదాయకంబగు ననుటకు నిందలి విషయములే సాక్షులు.

ఈపద్యావళులలో ౧౮-వ పుటయందు ప్రచురిం చిన 'కోకిల' పద్యములు కవిని గొంతవఱకు చిత్రింపఁ గలవని నాయభిప్రాయము.

ఆంధ్రిలోకంబెల్లనీయుఁగవికిఁ దగిన ప్రోత్సాహం బిడెడుగాత.

ఇట్లు,

బుధవిధేయుఁడు,

గా. హరిసర్వోత్తమరావు.

సరసరసాయనము.

(ప్రథమభాగము.)

జన్మభూమి *

మంజరీద్విపద.

చరణంబు లెచ్చోటఁ జరియించుచున్న
హృదయ మించుకయేని నెడలింప లేని
యైంద్రజాలికబంధ మదియేదొ యొకటి
మన జన్మభూమికి మనకును గలదు
సృష్టినద్ది నిరక్షరేఖయందున్న
ధ్రువ మండలంబునందున నొప్పుచున్న
మనసు నాకర్షించి మగ్నమ్ముఁ జేయు
నట్టి యయస్కాంత మందులోఁ గలదు.
అది స్వతంత్రునిచేత ననవరతంబుఁ
బ్రేమింపఁబడుచుండు హృదయంబునందు
బహుకష్టజీవియై బ్రతుకుచునుండు

---

* 'ఇలైజాకుక్' అను నామె "నాజన్మభూమి" యనుదాని యనుసరణము.

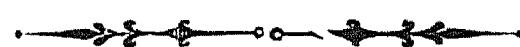
బానిసచేఁ గూడ భావింపఁబడును.
భీరువుచేనైనఁ బ్రేమింపఁ బడును
మఱియు ధీరుండైన మానవుచేత
నధికానురాగత నరయంగఁబడును.
ఈవసుమతిలోన నెవ్వానినైన
నెదకిష్టమగుభూమి యేదని యడుగు
మాతండు వెంటనే యది జన్మభూమి
యని యుత్తరం బిచ్చు నతిగర్వమునను.
ఈ వసుంధరయందు నెవ్వానినైన
మహినే ప్రదేశంబు మనసార నీవు
ప్రేమింతువని ప్రశ్న వేసెదవేని
మాతృభూమినె మూఁడు మార్లకునేను
నెలమి దళ్ళొక్కత్తేఁ బ్రేమించెదననుచు
నపుడె ప్రత్యుత్తరం బతఁడిచ్చు నీకు.
భారతదేశమా ! బహుదూరమందు
నెగడుచు భూమిలోనికిఁ జొచ్చియుండు
చక్కని పరదేశ సాగరతీర
ములకన్న నుపయోగమును జాలకున్న
నీతీరములె వర్ణనీయముల్ నాకు.

నీభూములందు వస్త్రితలీల నెసఁగు
పచ్చికతోఁ గాని బహురమ్యమైన
నీశరత్కాల చంద్రికలతోఁ గాని
యే మానికంబైన నీకు రాఁగలదె?
యే మౌక్తికంబైన నీకు రాఁగలదె?
వేని సువాసనల్ వేనికాంతులును
దమచుట్టు స్వర్గంబుఁ దనరింపఁజాలు
నట్టిపూవులతోడ నలరారునట్టి
తావులఁగూర్చి స్తోత్రములు సేయుదురు
కాని మామక జన్మకారణమైన
పుడమిపైఁ బుట్టెడు పుష్పాలకన్నఁ
గాంతిమంతంబులై కనులకింపగుచు
ఘనసౌరభములచే ఘ్రాణంబుఁదనిపి
కదుమించు విరులను గాన జగాన.
కలకంఠ కలకంఠ కలితగానముల
శుక శారికాది మంజుల నినాదముల
మదిఁ గరంచెడి నెలమావుల నలరు
భూముల కైనవచ్చు పుణ్యభూములను
క్షితిఁ జూడఁగలనె యే సీమలనైన?

అహాహా! నేత్రోత్సవం బతిశయిల్లంగ
నీ మయూర విహంగ నృత్యంబులెల్ల
ఘనఘనోదయమునఁ గానంగ నెంచి
యతిమోదమున వేచి యాప్యాయ మొదవఁ
జూచి భావమునందుఁ జొక్కుడు పొలుపుఁ
బడయంగ వచ్చునే పరదేశమందు?
కలరవంబులతోడఁ గలవావళులు
గగనంబునకుఁ గౌతుకము మీర నెగసి
చిరుగజ్జియలధ్వనుల్ చెలువు రాణింప
వింత మొగ్గలు వేయు విధము నీక్షింపఁ
గర మొప్పు నంతరంగమునఁ జనించు
వేడుక కలనైన విస్మృతిఁ గనునె?
హాయిఁ గూర్చెడు సీమ లవియెన్ని గనిన
నవరత్నమయ సదనములెన్ని గనినఁ
దప్తకాంచన నికేతనములు గనిన
నానందమయ్యెనా? మదీయాత్మ-
ఇంద్రభోగ మనుభవించుచు నున్న
నత్యంత సౌఖ్యంబులందుచు నున్న
నాయంతరంగంబునను జన్మభూమి

స్మరణను మఱచిపోఁ జాలితినో క్వా ?
నా మాతృదేశమా! నా ప్రాణ పదమ!
నా నాకలోకమా! నాతపః ఫలమ!
నా ప్రేమధన నిధానంబులై వెలయు
వెలలేని సద్వస్తు వితతులకన్న
రహినాదు భాగ్య సర్వస్వంబు కన్న
నా ప్రాణములకన్న నామేనికన్న.
నతి గాఢముగ నిన్ను నాత్మఁ బ్రేమింతు.
చెలఁగి నేను విదేశ సీమల యందు
బహు సుందరోద్యాన వనములయందుఁ
దీర్ఘైన కాసార తీరమ్ములందు
స్వర్ణ నిర్మిత దివ్య సౌధమ్ములందు
చెలువు రాణించు పచ్చిక పట్టులందు
సరిలేని పూర్ణిమా చంద్రికలందు
విహరించుచున్నను వేవేగముగను
నాజన్మభూమికి నన్నుగొంపోవు.
వాయువునకు నేను స్వాగతం బిడుదు.
నాస్వదేశమ! సదానంద దాయకమ!
నాపుణ్యపుంజమా! నామనోరథమ!

నిత్యంబు సత్యంబు నిన్నె ప్రేమింతు
నిను గౌరవించెద నిన్నె పూజింతు
నిను మది భావింతు నిన్నె సేవింతు
నేను ముమ్మాటికి నిన్నె ప్రేమింతు.
ఎలమి నీయందె నాహృదయ యంత్రంబు
నిశ్శబ్ద లీనమై నిల్చెడుంగాక !
నిర్మలంబై నట్టి నీభూమియందె
నాస్మశానంబు చెన్నారెడుం గాక !
పావన నదులచే భాగ్యదం బగుచుఁ
బొలుపారు నీపుణ్య భూమినే మామ
కాస్థికల్ విశ్రాంతి నందెడుంగాక !

దేశభక్తి.

క. జననియును జన్మభూమియు
ఘనమగు స్వర్గమున కన్న గౌరవ నీయల్
జనయిత్రిని జన్మస్థల
మునుభక్తి భజింపకున్న మోక్షము గలదే?
ఆ. సకలదేహములకు జనన కారణములై
తనరు శుక్లశోణితంబులకును

దనువు వృద్ధినొంది తనరారుటకు హేతు
వైన యన్న మిథున సమితి గాదె ?

తే. తల్లులకు నెల్లఁ దల్లినాఁ జెల్లు నీక
తమ్మునను దేశమాత; యాధర్మ మెఱిఁగి
తల్లి పిల్లలు భక్తి తాత్పర్యయుక్తి
దేశమాతను సేవించి తీరవలయు.

తే. ధాత్రియను పేరు తనకు సార్థకముగాఁగ
సర్వకాలంబుఁ దన యురస్థలమునందె
మోచి ప్రాణుల నెల్లను గాచి ప్రోచు
జన్మభూమి భజింపనిజనుఁడు జనుఁడె ?

తే. మాతయనియెడు సద్భక్తిచేతనైన
బూజ్యురాలనియెడు సుబుద్ధినైన
సకల ఫలదాత్రియను కృతజ్ఞతనునైన
జన్మభూమిని భజియింపఁజను జనుండు.

మానవసేవ.

గీతము.

వస్తుజాలంబు నందెల్ల వైద్యుతాగ్ని
యిమిడియున్నట్టు సకల భూతములయందు
నీశుఁ డంతర్గతుండౌచు నెసఁగుఁగాన
నఖిలమానవసేవ సేయ్యంగ వలయు.

ఈశ్వరుఁడు సర్వజనుల సృజించుకతనఁ
దండ్రియగుఁగాన నరులు సోదరులుగాన
నన్న దమ్ముల సేవ యర్హమ్ముగాన
నఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

మానవుల సేవయే దేశమాతృ సేవ
దేశసేవయె సకల లోకేశ సేవ
కావునను దేశభక్తులు దైవభక్తు
లఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

మనుజులన్యోన్య సాహాయ్యమునను వృద్ధి
నందుటయె యీశ్వరునకుఁ బ్రియంబుగాన
దైవ శాసనమును దీర్పఁదలఁతు మేని
యఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

ప్రజలసేవయె తనసేవవలెఁ దలంచి

యీశ్వరుఁడు చాలఁదృప్తి వహించుఁగాన
నీశ్వరునిసేవసేయ వాంఛించు మర్త్య
లఖిలమానవసేవ సేయంగవలయు.

ప్రజల శుశ్రూషకై శరీరము నిరంత
రమును వినియోగపఱచు స్వార్థరహితుండ
ధన్యతముఁ డగుఁగాన నుత్తమ జనంబు
లఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

పామరులయందు గొప్పవిద్వాంసులందు
ధనికులందును నిరుపేద మనుజులందు
నార్త జనులందు సమబుద్ధి నలరఁజేసి
యఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

సత్రములపాఠశాలలస్థాపనంబొ
ఔషధాలయనిర్మాణపోషణములొ
శక్తికిందగునుపయుక్తసరణిఁదీర్చి
నఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

ఆర్తజనులకు శరణాల యముల నిల్పి
రోగులకు నౌషధము లిచ్చి బాగుచేసి
వృత్తిలేనట్టి జనులకు వృత్తిఁగూర్చి
యఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.

" ఆత్మవత్సర్వ భూతాని " యనెడు సూక్తి
మఱవకెల్లరఁ దనభంగి నెంచికొనుచు
జీవయాత్రను జేయుచుఁ బావనగతి
నఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.
ధరఁ " బరోపకారార్థ మిదంశరీర "
మనెడు నార్యోక్తిఁ దలచి, సమస్తగతులఁ
బరుల కుపకారకములైన పనులొనర్చి
యఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.
నెమ్మిఁ " బాపాయ పరపీడన " మ్మటంచు
నమ్మి తనవల్ల నుంతైన నరులకెపుడు
బాధఁగలుగంగ నీయక సాధురీతి
నఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.
మనుజసేవయె యీశ సేవనముగాన
నీశుసేవించి ప్రతిఫలం బాశపడఁగ
రాదు గావున నిష్కామ రమ్య భక్తి
నఖిల మానవసేవ సేయంగవలయు.
మనకు విధియించినట్టి ధర్మంబు నందె
కలదు మానవసేవయుఁ గాన విధిగ
మన స్వధర్మం బనుష్ఠించు మార్గమునను
నైన మానవసేవ సేయంగవలయు.

కవి : కాంచనము.

కవి:—

గీ॥ సరసతను మించి యతి మనోహరతఁగాంచి
సర్వసుమనసామోదత సంతరించి
సుకవివర్ణన కెక్కిన సుకృతి వివు
కలకవఁదేల ? చంపక కలిక ! చెపుము !

గీ॥ కర్ణయుగమందు శిరమందుఁగంఠమందుఁ
గరకమలమందు సుశయ నోత్కరములందుఁ
గరమునసురక్తిఁ బ్రజలెల్ల గారవించు
నీదు మహిమాతిశయము వర్ణింపఁదరమె ?

గీ॥ రాజరాజ శిరస్థ చిరత్నరత్న
రాజిత కిరీటమున, రాజరాజసేవ్య
రాజమాళి సుమాళిసరస, నటించు
నీదు పూజ్యత గణుతింపఁగాఁ దరంబె ?

కాంచనము:—

ఆ॥ సదయహృదయ ! నాదుసంతాపహేతువు
విశదముగను విన్నవింతు వినుము
వివిధ పుష్పరతుల విహరించు రసికుండు
మధుకరుండు నన్ను మఱచినాఁడు.

గీ॥ ఉదుటుగలచేవఁ దొలువంగ నులినిమించు
పదునుగల మోము మిక్కిలి మృదువులయిన
పుష్పములమీఁదఁ గోమలస్ఫూర్తిఁ జేయు
వానినేరుపుఁ గొనియాడ నౌనె? మనకు.

గీ॥ వినెడు వారల వీనుల విందొనర్చి
చేతముఁ గరంచు సరస సంగీతకలనఁ
గుసుమ జాతులనెల్లఁ గైవసమొనర్చి
యెపుడు రమియించు తద్భాగ్య మెన్న వశమె?

గీ॥ పాటలను బాడి మెప్పించి పద్మినులను
వారు ప్రియ పూర్వముగ నిచ్చు పూరసమున
జీవ యాత్రను హాయిగాఁ జేయుఁగాని
యొరులఁ బీడింపఁడూరకే యుదరమునకు.

గీ॥ అతని చెలిమి లభింపక సతత మిట్లు
చిత్త సంతృప్తిలేకనేఁ జింతి లెదను
సొగసులెన్నున్న మనసున సుఖములేమి
కానఁ గాచిన వెన్నెల గాదె? బ్రదుకు.

కవి:—

గీ॥ చాల బేలవుసుమి। నీవు చంపకంబ!
నీదు ప్రఖ్యాతి యేమి? నీనీతి యేమి?

పూత చారిత్రమేమి ? నీజాతియేమి ?
క్రూరపు దుశ్చాపు పల్కుమఁ గోపమేమి ?

గీ॥ అధిక చంచలుండు మధుపాన మత్తుండు
మలిన మూర్తి బహుళ మార్గవర్తి
ఇట్టి వానివలచి యిస్సిరో! నీకీర్తి
నలుపుఁజేసి కొనఁగఁ దలఁచెదేల ?

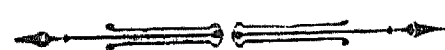
గీ॥ అదయతను దాల్చి యుచితంబు ననుచితంబుఁ
బుణ్యమును బాపమును నెంచఁబోక విరహి
జనుల నేచెడు మరునికి సాయపడెడు
చెనఁటి చండాలులనుగోరఁ జనునె ? యకట?

గీ॥ పద్మినిని బాయనని మున్ను బాసచేసి
పగలు రమియించు రేయినిఁ దొగలఁ జేరి
యెపుడు విడనాడనంచు నమ్మించి మరల
దానిఁ గూడు భుజంగ వర్తనుఁడతండు.

గీ॥ తుమ్మెద నటంచు నవశకు నమ్ముగాగఁ
జెవులు చిల్లులువడ రొదఁజేయు చెపుడు
మనసు విసిగించు నిటువంటి మడ్డివాని
నేమనుచు వరియించితి ? వీవు చెప్పుము !

గీ॥ తల్లి నెడఁ బాపి బిడ్డలఁ దస్కరించి
తెచ్చి బలుమంత్ర తంత్ర యుక్తిని భ్రమింపఁ
జేసి తనజాతిగా మార్చు దోసకాఁడు
ధూర్తు మటు మాయకాఁడు మధువ్రతుండు.

గీ॥ తుచ్ఛమగు వాని సంగతిఁ ద్రోసి పుచ్చి
శాశ్వతా నంద వరుఁడైన శంకరుని ప
దార్చనం బబ్బుటయె ధన్యమనుచుఁ దెలిసి
కొనుమ! భజియించిమనుమ! కాంచనమ! వినుమ!

కోకిలం.

క॥ ఏకాకి వీ వనంబునఁ
గోకిలమా! కొసరి కొసరి కూసెదవు సుమీ!
నీ కలకంఠము నోర్వని
కాకులు కడు నిర్దయములు కలహప్రియముల్.

ఆ. ఎన్ని దినము లిట్టు లీకాకి మూకలో
మునులరీతి మౌనమును వహించి
ముద మొకింత లేక బ్రదుకుదు నిస్సిరో!
యనుచు రోయఁబోకు మా! పికంబ!

గీ॥ కన్నతల్లియె నీయందుఁ గరుణ మాలి
పుట్టినప్పుడె పొరుగింటఁ బెట్టి పోయె
కొన్నినాళ్లకె నినుఁబెంచుకొన్న తల్లి
యిల్లు వెడలించె. దురదృష్టమేమొ? పికమ!

ఆ॥ కాకు లెల్ల నీకు గర్భశత్రువులౌట
కెన్న నీ స్వరంబె హేతువు కద!
గుణమె దుర్గుణంబగును గాదె? కాల వి
పర్యయంబునందుఁ బరభృతంబ!

ఆ॥ కాకి యెగ్గులేమి కావించె? బ్రహ్మకు
నీవు లగ్గులేమి నెరపినావు?
దాని కంఠ మట్లు దగ్ధంబుఁజేసి నీ
కెట్లు శ్రావ్య కంఠ మిచ్చె? పికమ!

క॥ రూపు లొకటి చేసిన వా
ణీపతి వేఱుగ సృజించునే? స్వరములు త
త్పాప మటు బ్రద్దలయ్యెను;
నీపుణ్యం బట్లు పండె; నిక్కము పికమా!

క॥ గాత్రము లొక రీతినె శ్రీ
పుత్రుఁడు నిర్మించి నీదు పుణ్యఫలముననా

గాత్రములు వేఱు పఱచెను
చిత్రముకద! సృష్టి కర్తచెయ్వులు పికమా!

గీ॥ చివురులను గూర్చి ప్రీతిఁ బోషించి నట్టి
స్వామి యరిగిన యవల హార్షంబుఁ దక్క
వగపునను స్రుక్కి మొలుగెత్తి పలుక వహహా!
నిజము విశ్వాస మన్నను నీదె! పికమ!

గీ॥ పదుగురికి నింపు పుట్టఁగాఁ బలుకనేర్తు;
మోడులును జగురింపఁగాఁ బాడ నేర్తు;
పులుగు లందెల్ల మేటివై చెలఁగు దార!
పక్షివైన నీజన్మంబు పావనంబు.

గీ॥ పల్లవంబులనే కాని భక్షణంబు
సలుపనొల్లవు; మాధవస్వామిఁగాని
పాడనొల్లవు; ఆత్మ భూప్రభునిఁగాని
కొలువనొల్లవు, సుకృతివే, కోకిలంబ.

గీ॥ నిరతము వనంబులనె కాని నిలువఁ బోవు;
ఎల్లఘనతరులను నాశ్రయింపఁ బోవు;
తివిరి సన్మార్గమును దప్పి తిరుగఁ బోవు;
నీదు సద్వర్తనము మేలు కాదె? పికమ;

గీ॥ మేటి ద్విజకులమందు జన్మించినావు;
పరమహంసల స్నేహంబుఁ బడసినావు;
శుక సుసంగతి నిత్యంబుఁ జూచినావు;
మేలు; కోయిల; నీజన్మమే తరించె.

ఆ॥ చిలుక చక్కఁదనిని పలుకుఁ జెప్పినరీతి
కోకిలంబ! చివురుటాకు మెసవి
రహినిఁబంచమస్వరమునఁ బాడెద వీవు;
తిండికారణంబె? తెలివికాక.

గీ॥ మునుపు కొన్నాళ్లు పలుగాకి మూఁకఁ జేరి
బ్రతికితి నటంచు వగచెడు కతన నేమొ?
కోవెలా! కన్నులారీతిఁ జేవురించె;
మానధనుఁడోర్చునే? యవమానలవము.

గీ॥ ఎంతకాలంబు నీచులయింట నున్న
నకట! పరపుష్టమన్న పేరొకటిఁదక్క
నవగుణంబబ్బలేదిది యబ్బురంబు
నీసుశీలత శ్లాఘ్యంబు నీడజంబ!

గీ॥ కాకులకు నీకు నాకార మేకమగుట
లోకు లెఱుఁగంగలేరనుకోకు సుమ్మ!

కంఠమాధుర్యమే శతగతులఁ దెచ్చు
సారతర కీర్తిఁ గలకంఠ శాబకంబ!

ధారాధరము.

ఆ॥ నింగిపై సదా మెలంగెడు నీకును
నేలపై నటించు నెమలులకును
నేస్తమేమొ? నీదు నేర్పేమొ? నినుజూచి
గేరి యాడు నెమ్మి వారిధరమ!

ఆ॥ తనువు లెంత దూరమున వర్తిలుచునున్న
మనసు లొక్కచోట మసలు నేని?
స్నేహధర్మ మెపుడుఁ జెడదన్న నీతికి
మీదు చెలిమి సాక్షి కాదె? జలద!

గీ॥ అప్పు లిడ జాలు రత్నాకరాదు లుండ
విడచి సారంగములు నిన్ను వేఁడు చుంట
నీమహోన్నతిఁ దిలకించి నీదు ఘనతఁ
గాంచి సరసత్వమును జూచి కాదె? జలద!

ఆ॥ అహహా! నీదు స్నేహ మహిమాతిశయమేమొ
చాతకంబు నీవొసంగునట్టి

జలకణంబులాని సంతుష్టిఁగని నిన్ను
నిరత మాశ్రయించు నీరధరమ !

ఆ॥ అమృతమో? విషంబో? యదినేనెఱుఁగఁగాని
నీవొసంగు రసముఁ ద్రావు వెనుక ;
నితర వస్తువేది యుండక చాతకం
బుపవసించు నిరతమోపయోద !

ఆ॥ సరస గుణముఁగలిగి సతతాశ్రిత కదంబ
కావనుండ వగుచుఁ బావనుండ
వైన నీదుఘనత నభినుతింప వశంబ
గునె? పయోద ! దానగుణ వినోద !

తే॥ ఇంద్రునకు వాహనంబవై యొసఁగినావు
చంద్రసూర్యుల నెదిరింపఁ జాలినావు
మిన్ను ముట్టిన యున్నతి మెరసినావు
నీవు సామాన్యుఁడవు కావు! నీరదంబ !

ఆ॥ లక్ష్మితోడ మెఱసి లలిమీరు హరిఁబోలె
మెఱుముతోడఁగూడి మెఱయు నీదు
సొంపు పెంపు నింపుఁ జూచి సంతోషింప
వలెను గాని చెప్పవశమె ! శరద

ఆ॥ విశ్వమునకు నెల్ల వెలుఁగును దయసేసి
సుఖముఁ గలుగఁజేయు సూర్యునకును
వెలుఁగుఁ గూర్తువంట ! వింతయా నీశక్తి
వశమె ! ప్రస్తుతింప వారి వాహ !

తే॥ నీదయావృష్టిచేతనే కాదె ! భూమి
సర్వ సస్యాఢ్యమై యొప్పి సకలభూత
జీవనాధారమగుచు మోదావహంబు
నగుచు వర్ధిల్లు వారి వాహావతంస !

తే. భీష్మమైనట్టి గ్రీష్మకాలోష్మమునను
సోలి తూలెడు నీజంతు జాలమునకుఁ
జల్లఁదనమును సౌఖ్యంబు సంతసంబుఁ
గూర్చు పుణ్యాత్ము లెవరు ? నీకొలఁది జలద !

తే॥ ఏఱులై పాఱె నీదాన ధారలెల్లఁ
జూడఁ జూడంగ నీయిల్లు శూన్యమయ్యె;
నొడలు గుల్లయ్యె! నప్పుల బడలనయ్యె!
లేదనెడు మాట నీయొద్ద లేదు జలద !

ఆ॥ నీదు గర్జ గర్భ నిర్భేదమును జేయు
వ్రాలఁజేయు గుండె వ్రీలఁజేయు

ఘనతరంబు నీదు గాంభీర్యము కరంబు
ఘనుఁడ వగుదు వీవు గగనసదన !

ఆ॥ సర్వకార్యములకు సాధనకారివై
యఖిల దిశల బ్రహ్మ మట్లనిండి
భృత్యులట్ల యుపచరించును జనులకా
మించు నీవలన జనించు జలద !

ఆ॥ తివిరి యప్పులెన్ని తెచ్చినఁ ద్వేరగనీ
విచ్చుకతనఁ గాదె! మెచ్చి మరల
రహిఁ నొసఁగు చంద్రు రత్నాకరాదులు
పరపతి యననదె! వరపయోద !

క॥ మానుగఁ బరోప కృతికై
మేనెత్తం బోలు ! మేలు ! మేలు ! బళీ! నీ
దే నిజము, ధన్య జన్మము
దాన గుణా ధారమా ! సుధారాధరమా !

తే॥ కవచకుండలా లిచ్చిన కర్ణు కన్న
వెన్నెముకనిచ్చిన దధీచికన్న మేని
కండలిచ్చిన యాశిబికన్న నీవె
ఘనుఁడవనియే మొ? ఘనుఁడంద్రునినుఁబయోద.

క॥ నీవుపకారము సేయం
బోవఁగఁ జెలుచుఁ బ్రభంజనుఁడు దాతకడన్
గావలులుచేరి యిచ్చెడు
నీవులఁ జెలుచుటగి నైజమేకద ! జలదా !

ఆ॥ ఎండ నడచువానికే చెట్టుఁ జేమయు
లేని చోట నీవు భాను నకును
నడ్డమగుచుఁ గాచి యాదరింపకయున్న
నొండు దిక్కుఁగలదె ? యోపయోద !

క॥ కౌతుకమున షడ్జస్వర
గీతములను బాడి యాడికీర్తించెడుకే
కీతతులఁ జూచి పొంగెడు
నాతతమగు భాగ్యమెవరి కబ్బు ? పయోదా !

క॥ మృగములవలె ఖగములవలె
నగములవలెఁ జిత్రగతుల నానాగతులన్
గగనమను నాటతెరపై
నగపడి జగమలరఁజేతు వహాహపయోదా !

తే॥ పెద్దరూపంబు తోడఁ గన్పించి చూచు
చుండ నణురూపమగుదు వఖండమైన

యట్టి బ్రహ్మాండ మెల్ల నాయట్లఁ బున్న
రూపముల రాశియని తెల్పురూపొ? జలద!

క॥ ఒక మారు ధవళిమయు వే
ఱొక మారా రుణ్యమును మఱొక పర్యాయం
బిఁక నొక వర్ణముఁ దాల్తువు
సకలజ్ఞుండైన యైంద్ర జాలికుఁ బోలెన్.

ఖద్యోతము.

ఆ॥ మినుకు మినుకు మనుచు మెఱయు నాతెక్కలు
కీటకములలోన మేఁటి ననుచు
గర్వపడెద వేల? ఖద్యోతమా! నీదు
మెఱపదెంత? నీదు మేలిమెంత?

గీ॥ ఉర్విజనులెల్ల నిన్ను ఖద్యోతమనుచుఁ
బిలుతురని విఱ్ఱవీగకు! వెఱ్ఱిపురువ!
భువన హితకారియై జగత్పూజ్యుఁడైన
తరణి యతఁడేడ? నీవేడ? తలఁచికొనుము?

గీ॥ పేరు లోకమైన మాత్రాన గౌరవంబు
కలుగునే? నీచులకు నధికులకుఁ బోలె

అమృతమనుపేరు విషమున కమరియున్న
దాని గౌరవమున్నదే? దీని కేందు?

గీ॥ ఇలను సామాన్య కీటకములకు లేని
రెక్కలున్నవి గాననే నెక్కువనుచు
మిన్ను మన్నునుఁగానక మిడిసి పడకు!
మెఱసినను రెక్కలున్నను బురుగు వనరె!

గీ॥ ద్యుమణితోఁ నీవు సుంత ఖద్యోత సామ్య
మందఁ గలిగినఁ దత్కీర్తి నందఁ గలవె!
తొండమును గల్గియుండిన దోమకూన
సామజము కాఁగలదె? యెన్నిచందములను.

క॥ మణివలె మెఱయుటను నభో
మణివలెనే నన్నుఁ గీటమని యండ్రు సుధీ
మణులనుచు మురియకే మీ
కణు మాత్రము సామ్యమున్నదటె కీటకమా!

క॥ రెక్కలు గలవు గదా! యని
చిక్కులతోఁ గలిసి మెలసి చిక్కుల త్రోవన్
జక్కఁగ మెఱసెద ననుచున్
మిక్కిలిగా మిడిసి పడకు! మిణుఁగురుఁబురుగా!

గీ॥ మిణుఁగురులఁ బోలె నించుక మెఱయుదనుచు
నందఱు మిణుంగురుం బురు వంద్రుగాని
తత్ప్రకాశత, తత్పవిత్రత, తదుష్ణ
తయుఁ, దదుపయోగమును రవంతయునుగలవె?

గీ॥ గబ్బిలము ఱెక్కలును బాళ్లుఁ గలుగు కతన
ఖగముల మృగంబులను గూడఁ గలయనట్లు
పురుగువును బుల్గువును గాక పోయితీవు
పక్షములతోడ నీకైన ఫలిత మిదియె.

గీ॥ నింగిపై నెక్కఁగడయైన నిలువఁ గలవొ ?
విడువ కొక్కక్షణంబైన వెలుఁగఁ గలవొ ?
రేలు ప్రజలకుఁ బ్రొద్దేర్పరింపఁ గలవొ ?
సాటి యెటు వత్తు వీవు నక్షత్రములకు.

గీ॥ చుక్కలను విస్ఫులింగాలఁ జూపి నిన్నుఁ
జూప దివిటీల క్రిందను దీపమనరె ?
ఇంత మాత్రముననె యేలయ్యొగసి పడుచు
నుబ్బి తబ్బిబ్బు పడెదె ? ఖద్యోత నామ !

గీ॥ నీవు నక్షత్రములఁ బోలె నిశ్చయముగ
మెఱయకున్నఁ జంచలయగు మెఱపుఁబోలెఁ

గనులు మిఱుమిట్లు గొనునట్లు కాంతిఁజూపి
చేత మలరింపఁగలవె? ఖద్యోత నామ!

క॥ చుక్కలు మించును నిన్నా
చుక్కలఁ జంద్రుండు మించు సూర్యుండతనిన్
మిక్కిలి మించును తేజున
నిక్కుకు! ఖద్యోత! ఘనుఁడ నేనని యెపుడున్.

---

* బంగారు పిచ్చుక.

తే॥ చటకరాజమ! నీమేని చాయఁ జూచి
నరులు బంగారు పిచ్చుకన్నారటంచు
నేను తలఁపను జుమ్మి! నీ నేర్పుఁ జూచి
తగిన పేరనుకొని రంచుఁ దలఁతు నెపుడు.

తే॥ జననమైతివి పిచ్చుక జాతిలోన
వర్తిలుచు నుంటి వాజాతివారిఁ గలసి
యూర పిచ్చుక నీకాలిగోరునైన
బోలఁజాలునె! యెన్ని జన్మాలకైన.

---

* ఈ పద్యము లోక బంగారు పిచ్చుకచేఁ జేయఁబడిన వినోదముల కొఁనందించి వ్రాయఁబడినవి.

తే॥ గ్రామములయందుఁ బిచ్చుకల్ కాపురంబు
సేయుచుఁటెఱిఁగియు వానికి స్వేచ్ఛలేమిఁ
దలఁచి యది రోసి సర్వస్వతంత్రబుద్ధిఁ
బొలములను వసింతు విడిసేలు! ఘలుఁగుపేడ!

ఆ॥ నీదు సూక్ష్మబుద్ధి నీ చమత్కారంబుఁ
గన్న నిన్ను మానికంపు బిచ్చు
కన్నఁజాల దన్న నన్నన్న! బంగారు
పిచ్చుకన్న నేమి వింత? చెపుము!

తే॥ మనుజు లేదిక్కు వానలో మూకు ననెడు
కోర్కెమెయి నీవు కట్టెడు గూండ్లుచూచి
తొలుకరికి ముందె తెలిసికోఁ గలిగి మిగులఁ
సంతసింతురు నిను మెచ్చి చటకరాజ!

తే॥ మానవులలోన బహు బుద్ధిమంతులైన
నల్లఁగాలేని మాదిరి నబ్బురముగ
గూండ్లు నిర్మించు నీనేర్పుకొలఁదిఁ దెలియఁ
సమరశిల్పికి సందేహ మని తలంతు.

తే॥ త్రాటిమేశలుఁ దడప లీతాకుఁజీలి
కలును జిరుగడ్డిపరకలుఁ గలయఁ గూర్చి

జిగిబిగి చెలంగ నీవల్లు సొగసుఁగులుకు
గూటి పోడిమి చాటు నీమేటి తనము.

తే॥ మేలి గృహములు మేడలు మిద్దెటిండ్లు
గాలి వానల కెప్పుడైనఁ గూలుఁ గాని
నేలకెత్తుగఁ జెట్లపైఁ గ్రాలు నీదు
గూటికే భంగపాటు రాదేటి వింతో?

తే॥ ఆఱుమూడు నెలల కొక్కమారు తిరుగ
వైచుచున్నను మా యిండ్లు వానఁ గురియు
గాని నీ యిల్లు సవరించి కట్టుకున్న
నీటి బొట్టైనఁ జొరదౌర! నీడ జంబ!

ఆ॥ నీదు బిడ్డలూఁగ నెఱె నుయ్యేలయుఁ బోలెఁ
గ్రీడలాడ మంచిమేడఁ బోలెఁ
గాపురంబు సేయఁగా మందిరముఁ బోలె
నలరు నీకులాయ మండజంబ!

తే॥ ఇరులఁ గడఁతేర్చి చాలవెల్తురులఁ జేర్చి
సుఖము నొడఁ గూర్చు రత్నదీపికలు గాఁగ
గూట మిణుఁగురుఁ బురుగులఁ గూర్చు నీదు
బుద్ధికుశలతఁ దలఁతు మోపులుఁగు మిన్న!

క॥ నినుఁ బెంచు వార లేవిరు
లను జూపినఁ జటుక లోపలనె తెచ్చి ముదం
బానఁ గూర్చెద వెలిక కిఁకఁ
గాని యాడఁగఁదరమె! నీ సుగుణ గరిమ మహా!

ఆ॥ బంతిఁ నీకుఁజూపి బావిలోఁ బడ వేయఁ
దోనఁ బోయి దాని దోడి తెచ్చి
పోషకునకు మోదమును గూర్చు నీకూర్మి
పేర్మి బొగడఁ దరమె! విహఁగ తిలక!

ఆ॥ విరు లొసంగి పంప వేవేగమునఁ బోయి
సరసురాలి కీలు జడను ముడిచి
వచ్చి దానిపతికిఁ బ్రమదంబుఁ గూర్చు నీ
జాణతనము నెన్నఁ జాల ఖగమ!

క॥ చాతుర్యముఁ గల శిల్పి వి
జ్యోతిష్కుఁడ వద్భుతైంద్ర జాలికుఁడవు, సు
స్వాతంత్ర్య రతుఁడ వహాహా!
యే తెఱఁగున నిన్నుఁ బోలు నితర ఖగంబుల్.

ఆ॥ చిన్నపిట్ట యింత విన్నాణఁపుం బనుల్
సేసె మనుజు లెంత లేసి పనులు

నెరపవచ్చు ననెడు నీతినిఁ దెలుప దే
వుఁడు నిన్ను సృజింపఁ బోలు! ఖగమ!

తేనె టీగ.

గీ॥ నిదుర లేచిన దాదిగా నీవు మరల
నిదుర నొందెడు నందాక, నిమిషమైన
విశ్రమింపక యాహార వితతి వెదకి
యార్జనముసేయు నోపిక నభినుతింతు.

గీ॥ అను దినముఁ బొట్ట నిండిన యంతతోనె
తృప్తినొందక తేనె నెంతేనిఁ గూర్చి
వానకారున శ్రమ రవంతైన లేక
సుఖము నొందెడు నిన్ను సంస్తుతి యొనర్తు.

గీ॥ ప్రాలుమాలి యొడల్వంచి పాటు పడక
యుదర పోషణకాహార మొదవదనుచు
శోకమొంది కృశించెడు సోమరులకు
నీదు గుణపాఠమే పఠనీయము గద!

క॥ కల వస్తువు లన్నియు వి
చ్చలవిడి వెచ్చించి ముప్పు సమయంబుఁ ద్రి

ప్పాలఁబడెడు పామరులు నీ
వలన బ్రదుకు దెరవుదెలియ వలెగద! సరఘా!

ఆ॥ అమృత సమములైన యలజుంటితేనియ
పుట్టతేనె చిన్నిపువ్వుతేనె
మొదలుగలవి ప్రజలకొదవు భాగ్యము నీవు
లేనినాఁడు గలదె? తేనటీగ!

క॥ నీ పట్టుల వలనన కా
దా! పుట్టును మైన మది సదా మనుజులకున్
జేపట్ట నుపకరించును
నీ పుట్టువు సార్థకంబు నిక్కము సరఘా!

చూ త ము.

గీ త ము.

చూత మని దాయవచ్చిన చూపరులను
జేత మలరించి మిగుల నచ్చెరువు నించి
సారెకును జూత మనిపించు సౌరుమించి
నందుచేతనో చూతమా! యఖిల జనులుఁ
జూత మని పిల్తు రిది మాకుఁ జోద్యమయ్యె.
కోమల శ్యామలంబులై కొమరు మిగిలి

కలిత తరుణారుణంబైన కాంతి గలిగి
లలిత గతినొప్పు పల్లవంబులఁ జెలంగి
సొగసై బాగులైన యశోకపత్ర
శోభ మఱపించు దళముల సొంపు మెఱసి
సరస సౌరభ సుమరస సహితమగుచు
ఘన మధువ్రత సంగీత కలన నడరి
హృదయ మలరించు పూతచే నింపుమీఱి
చూడఁ దగిన శలాటువుల్ సురుచిరంపు
ఫలములును వ్రేలు నీగోము భవ్యతరము.
మనసు నలరించు శృంగార వనములందు
మేటి తరుజాతి గల మంచి తోటలందు
నీవు లేకున్న మోదంబు నిండఁబోదు.
జాను మీఱెడు ఫలవృక్ష జాతియందు
నీవె నాయక మణి గాగ నెగడు చుందు.
నవురుఁగులికెడు నీదు లేఁజివురుఁదనివి
ననక కుత్తుక బంటిగాఁ దినకయున్నఁ
గరము నెలుఁగెత్తి పంచమ స్వరముతోడ
హాయి మీఱఁగఁ గిన్నెరల్ మ్రోయు నట్లు
కోయిల కొలంబు గానంబు సేయఁ గలదె ?

పండుగులలోన మిన్నయై పరగుచుండి
వేఁడుకలు గూర్చు నేఁడాది నాఁడు నరులు
నింబకుసు మాదికముతోడ నీశలాటు
సంతతినిఁ గూడఁజేరిచి సంతసమున
మెఱసి భక్షింతు రా రోగ్యకరమటంచు
నే శుభంబెవ్వ రెక్కడ నెపుడు చేయఁ
దలఁచు కొన్నను నీదు పత్రములు లేక
బుధులు ప్రారంభమును జేయఁబోరు. సతులు
వ్రతము లొనరించు నెడ నీదు పత్రములనె
తోరముగఁ గూర్చి తాల్తురు తోరముగను
మంత్రము లవెన్నియున్నను మహిమ గలుగు
నీ దళంబుల సంగతి నాదు కొనక
జీవనములు పావనములు కావటంచు
ద్విజులు పుణ్యాహవాచన వేళలందు
ని న్నపేక్షించు చుండుట నిక్కము కద!
కుముద, కల్హార, కమలాది కుసుమజాతు
లెన్నియున్నను బచ్చనై వన్నెఁద నరు
నీదు చిరుకొమ్మలుండక రాదు శోభ
చారు శృంగార వరగృహ ద్వారములను

ౘ్రేలు తోరణములకు రసాల రాజ!
అడరు బీరెండ లోపల నడచి నడచి
బడలి వడదాకి కడు సొలి వాలి తూలి
నిన్నుఁ గన్నంతనె ముదమ్ము నిండు కొనఁగ
నాసమొయి నీదు సన్నిధి కరుగు దెంచి
విశ్రమించెదు పాంథుల కశ్రమమునఁ
జిరుత వాయువులను దెచ్చి చెమటలార్చి
చల్లఁ దనమిచ్చి సుఖమిచ్చి సత్వమిచ్చి
కౌతుకము నిచ్చి బుద్ధి వికాసమిచ్చి
యతిథి కభ్యాగతికి మరియాద వెలయ
నాదరముఁ జూపు మంచి గృహస్థుఁ బోలెఁ
జెలిమి తళుకొత్త నుపచరించెదవు గాదె?
అహాహ! నీసహకారత సార్థకంబు!
నిన్ను జేరంగ వచ్చెడు పిన్నలకును
బెద్దలకుఁ గూడఁ దద్దయుఁ బ్రీతితోడఁ
గనకకాంతుల్లు వెదఁజల్లఁగలిగి మిగులఁ
బచ్చనై ఘుమ ఘుమ మని పరిమళించు
మధుర ఫలముల నొసఁగుచు మదికి ముదము
గొల్పుదువు గాదె నీదగు పొల్పునెల్లఁ

జూచియే కాదె నిత్యంబు శుకములెల్ల
నీ ఫలంబులు భోజ్జలునిండ మెక్కి
కలికి కలకండ పలుకులఁ గప్పు రంపుఁ
బలుకులనుజిల్కు పలుకులు పలుకుచుండి
చెవులకును నిండు పండువుఁజేయు చుండు.
నీ వనేకాకృతులు గల్గి నిరుపమాన
రుచులచే నొప్పు గులుకుదు రుచిర కీర్తిఁ •
దాల్చి తరు జాతిలోఁ జాలఁదనరుచుందు
బంభరంబులు కొన్ని నీ పండ్లయందు
గర్భములలోనఁ బుట్టి చక్కఁగను వృద్ధి
జెందుచుండుటఁ గంటి మీ చిత్ర మేమొ
నీకె తెలియంగవలె నిది నిక్కవంబు.
నీవు పుట్టినదాదిగా నీడ నిచ్చి
జంతు కోటికి సౌఖ్యంబు సంతరించి
నట్టి నీ పుణ్యము ఫలించెనా యనంగ
నిలువునను బండియున్న నీచ్ఛెలువు దనరు
చివురులును నాకులును శలాటువులుఁ బండ్లుఁ
గొనకు ప్రమానును గూడ లోకులకు నిచ్చు
ప్రతి ఫలాపేక్ష లేని నీ వితరణంబు

సకల జనులకు మార్గదర్శకము గాదె ?
భూజ రాజమ! ఏదేశమునకు లేని
భాగ్యమును సోయగమును మాభరత ఖండ
మునకుఁ గూరిచి నీజన్మమున నఖండ
భోగ మానందమును గూర్చి పొల్తుకాదె ?
లలిత మా కందమా! నీవిలాస లక్ష్మి
సుకవి జనవర్ణ నీయంబు సుందరంబు
ధరణి జనులకు నెల్ల నీ దర్శనంబు
నేత్ర పర్వంబు, హర్ష సందీపకంబు,
పావన కరంబుఁ బరమ శుభావహంబు
నీ మహాత్వంబు విబుధైక నిగదితంబు
దశ దిశలయందు నీచారు ధవళ కీర్తి
తనరుఁ గావుత మా చంద్ర తారకముగ!

ఇందిందిరము.

క॥ సిరితోఁ గలసి మెలసి యన
వరతము విహరింతు వనజవన వీథులయం
దిరవుగ నెలకొని యుందిం
దిర మనఁగా నెగడుచును సుశీతతివ్రగడఁ.

గీ॥ సానపట్టిక నిగనిగరాని యింద్ర
నీల మాణిక్య శకలాల లీల డీలు
పఱుపఁగాఁ జాలు డాలునఁబరగు గరుల
నలరుటను గాదె? నను భృంగమంద్రు బుధులు.

క॥ పరులన్న సేవగించెదు
వర పద్మినులే ప్రసన్న భావమునన్ న
న్నరయుదురు మధురసంబుల
నరమర లేకిచ్చుచుందు రాతిథ్యముగన్.

గీ॥ స్నిగ్ధశీతల సౌరభ ముగ్ధుఁడగుచు
గంధ వహుఁడల్లనను వీవ బంధురముగఁ
దమ్మి మిద్దెల నివసించి సమ్మదమున
గానమును బాడి యానంద కందమగుదు.

క॥ నిలయంబు జలజ విపినము,
మెలఁగుట శ్రీ దేవితోడ, మేలాహారం
బలరుల తేనియ, విద్దియ
కలగానంబిట్టి భాగ్య గరిమయుఁ గలదే?

గీ॥ ఉలివలెను చేఁ దొలిచెడ
నలరులు కసి గందకుండఁ నా నెదఁ దేనెల్
చెలఁగుచుఁ గఠినతయును బే
శలతయుఁ బచరించుచుందు సహజ చతురతన్.

గీ॥ తీయనగువిల్లు, మృదుపుష్పసాయకములు
దనరు సుకుమారుఁడైన మారునకు నారి
నగుచు సహకారినై విజయంబుఁగూర్తు
త్రిజగముల నీడులేని సత్కీర్తిఁ దెత్తు.

క॥ నరులకు సురలకును నలం
కరణార్థంబగుచు గరిమఁగని యెడు నల త్రొ
వ్విరుల కలంకారమునై
కరమలరుదు నళియనంగ ఖ్యాతి వహింతున్.

క॥ సరసీరుహనేత్రల కచ
భరరుచి, కనుదోయి చెలువు వర్ణించు కవీ

శ్వరులకు మత్కులమే గద!
శరణము హరినీలరత్న సంతానముతోఁ.

గీ॥ గగనచరుఁ డౌట ఖేచరుం డగుదు నేను
గాయకుఁడ నౌట గంధర్వకాంతుఁడగుదు
కీటముల మార్చి జాలికాగ్రిముఁడనగుదు
చిత్రమిది నాదు ప్రజ్ఞావిశేష మహిమ.

ఆ॥ జాతిలోని కప్పరీతిని మాకంద
ఫలములందుఁ బుట్టి లలినిఁ బెఱిగి
జనుల కెల్ల నక్కజముఁగొల్పు ఘనశక్తి
కలదె! భ్రమరములకుఁగా కొరులకు.

క॥ నిలువు నను బూచి తరువులు
నలువుగఁ గందోయి విందొనర్చెడు నాయా
నెలవుల నెల్లను గులుకుచు
వెలయఁగ విహరింతుఁగోనవివశుఁడనగుచుఁ.

గీ॥ అబ్జమకరంద మాధుర్య మాని యాని
కుముద కుసుమ మరందంబుఁ గ్రోలి క్రోలి
మావిపూవుల తేనెలు త్రావి త్రావి
యఖిల పుష్పరసంబుల నాస్వదింతు.

క॥ కేళీ వనములయందును
కేళీ వాపికలఁ దుంగగిరి శిఖరములన్
గేళీ సరోవరంబుల
బాళిన్ విహరింతుఁ బ్రసవపాళిన్ హాళిన్.

గీ॥ ఎవ్వరికిఁ గష్టమనిపింప కిల్లునిల్లుఁ
దిరిగి భిక్షాశనముఁదిను పేరవు మమ్ముఁ
జూచియే కాదె విద్యార్థులాచికొనుట
చాలదే! యీసుకీర్తి మాజాతికెల్ల.

గీ॥ చంపకము వంటి పుష్పరాజంబుఁగూడ
మాకటాక్షంబుఁ గోరి నీమమ్ముఁబూని
వర్షవాతాతపములోర్చి వనములోనఁ
జిరతపంబుంట మత్కీర్తి చిహ్నముకద!

* కోకిల.

గీతము.

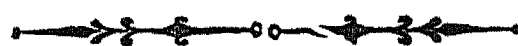
నవనవ్యోపవనంబను నాటకమున
ద్రష్టవగు కోకిలా! స్వాగతంబు నీకు.
శ్రీయెలప్పు వసంతుని రాయబారి
వైన పైకమ! నీకు శుభావహంబు.
ఆదరము తోడ నీకు సుఖాసనంబుఁ
జక్కఁజేయుచు నున్నాఁడు చైత్రుఁ డిపుడు
కౌతుకము తోడ స్వాగత గీతములను
బాడుచున్నవి శృంగారవనములెల్ల.
అందమును జిందు మాకంద బృంద మెపుడు
కెంజిగురు గమి తోడ రాగిల్లు చుండు
నపుడె మేమెల్లరము నీయథార్థమైన
సుస్వరసుధారసముఁ గ్రోలి చొక్కఁగలము.
పుడమిపై నీకు దారిఁ జూపుటకుఁగాని
తిరుగు వత్సరమందు గుర్తిడఁగఁ గాని
నింగి నక్షత్ర మెదియైన నీకుఁ గలదో ?

---

* లాగన్ కవి "కోకిల" ననుసరించి వ్రాయఁబడినది.

అతులితానందరస మగ్న మైన మనసు
గలిగి చెలఁగెడునట్టి ప్రేక్షకుఁడ వైన
పులుఁగ ! నీపాటతోఁ బాటు పుష్పసమయ
మునకు స్వాగత మిడెదము ముదము బొదలఁ
బూవుఁ బొదరింటిలోపలఁ బులుఁగుగముల
మధుర గానంబు వినుచుఁ దన్మయుఁడ నగుదు.
భక్తికి బోవుచున్నుండెడు బాలకుండు
విరులఁ గోయుంగఁ దోటలోఁ దిరుగుచుండి
నవ్యమైన వసంతగానమును గ్రోలి
కరము మదినిఁ జలించు నాకస్మికముగఁ
దనివి తీరక నీపాట ననుసరించు.
ఇతర దేశములందు నేఁటేట వచ్చి
యరుగు దెంచుచు నుండెడు నతిథి వగుచు
మఱియొక వసంతమునకుఁ బ్రేమంబుతోడ
స్వాగత మొసంగ సమ్మద స్వాంతమునను
నేబుతువు నందు నెల మావు లింపు నింప
నేఁచి కడుఁ బూఁచ వాసించి యెలమి నించు
నాబుతువు నందుఁ గలనాద మలరలోయ
లందు నెగురుచు ముద మొందు చుందు వీవు.

ఎప్పుడెచ్చోటను వసంతుఁ డొప్పుచుండు
నప్పుడెల్లను నచట నీవలరుచుండి
పుష్ప వనుఁ గలంగార భూత మాగనుఁ
జెలువలర నీవునుం బ్రకాశించుచుండు,
నిఖిల జనులకుఁ గడుఁగూర్చు నీడజంబ!
నిత్యమును బచ్చగా నుండు నీగృహంబు
నిర్మలంబుగ నుండు నీనింగి యెపుడు
రహిఁ జనించెడు నీ గాన రసము నందు
దుఃఖ రస మించు కేనియుఁ గాంచఁబోదు.
రమ్యతరమైన నీవత్సరమ్మునందు
మమ్ము వడకించు శీతకాలమ్ము లేదు.
ఓహో! హో! పక్షిరాజమా! యురుతరగతి
నేను నెగురంగఁ గలుగుదు నేని నిన్నుఁ
గూడి యెగురుదు గద! కడు వేడు కలర.
తోషదాయకమగు నెక్కడోయి తోడ
మాధవుని స్నేహితుఁడనుగా మెలయుచుండి
భూమి చక్రంబుచుట్టును బొల్పుగ మన
వార్షిక ప్రయాణమును జేసి హర్షినగుదు.

మలయజము.

గీ॥ సహజకాఠిన్యశైలంబు జన్మభూమి
కొలము స్నేహమెఱుంగని కొయ్యజాతి
పరమ మిత్రము లతిక్రూర పన్నగములు
శీలుఁడవు నీవు మలయజా! చిత్రముకద!

గీ॥ జనని గర్భంబు వెడలి నక్షణము మొదలు
సౌరభము నెల్లెడల వెదఁజల్లు చుంటివి;
పూవుపుట్టిన తోడనే తావి [illegible]వి
తెలియు నను పల్కు నిజమయ్యె మలయజంబ!

గీ॥ మలయగిరి నెన్ని పుట్టవు భూరుహములు
వాని పుట్టుకలకు నానవాలుఁ గలదె!
దశదిశలఁ దేజరిల్లె నీవిశదయశము
జన్మమన్నను నీదె శ్రీచందనంబ!

గీ॥ గంధవాహకుఁడును సదాగతియునైన
మారుతుండును గూడ నీమైత్రికతన
మంచిపేరును దాలిచి మలయుచుండె
సాధు సాంగత్యఫలమిదే చందనంబ!

ఆ॥ మలయజంబు మలయ మారుతమను పేర్లఁ
బరగు నిన్నుఁ బట్టి పవను బట్టి
మలయగిరి ధరిత్రి విలసిల్లెఁ గులదీప
కులుగదా ! సుపుత్రకులు మలయజ !

గీ॥ అనుటయే కాని యనిలున కబ్బినట్టి
నిత్యకీర్తికి మూలంబు నీవెకావె
శ్లాఘ్యుఁడవు నీవె కండవే సర్వగతుల
భూజనుల కెల్ల శ్రీఖండ ! భూజరాజ !

క॥ నీవలెను మాతృభూమికిఁ
బావనకీర్తిని ఘటించి భాసిల్లి నదే
యే వృక్ష రాజమైనను ;
భూవలయమునందుసు గంధ భూజ లలామా !

గీ॥ చలువఁ దనమున, బహుసువాసనలవలన
నఖిలజన మానసాహ్లాద మాచరించి
సరస గుణభాగ్య తను జేసి చందనాఖ్య
నలరుచుంటివి గాదెయో మలయజంబ !

గీ॥ నిన్ను ఖండించు వారికి నిప్పునందు
వైచి దహియించువారి కవ్వారిగాగ

సౌరభములిచ్చి తన్పెదవౌర ! నీదు
సద్గుణముశ్లాఘనీయంబు చందనంబ !

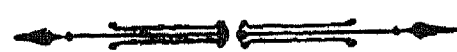
క॥ నరులకు నపకృతి చేసెడు
నరులకు నుపకృతియె చేయుఁడని తెల్పుటయో?
పరిమళ మిచ్చెద వరరే !
యరుగం దీసినకొలంది హరిచందన మా !

గీ॥ నందనము నీవుఁబుట్టిన మందిరంబు
సౌరతరు పంచకములోనఁ జేరి తీవు
బుధ జనా రాధ్య తను సదా బొల్తువీవు
గుణము త్యాగంబు కలదె నీ కొలఁది ద్రుమము?

క॥ ఘనతరులు నిన్నుఁ గనుఁగొని
ఘనతరగుణ మభ్యసింప గావలయును భూ
మిని బుట్టినందులకు నిటు
జననుతిఁ బడయంగ వలయుఁజందన ద్రుమమా!

సీ॥ పామరులుఁ బండితులు నృపగ్రామణులును
నిన్ను నక్కునఁజేర్చి మన్నించుచుండఁ
జెంచు లింధనములు గాగఁ జేతురకట !
" అతి పరిచయాదవజ్ఞత " యనరె ! బుధులు

గీ॥ మూలము భుజంగములఁ కగ్రమును విహంగ
ములకు నీడను సారంగ ముఖ్యములకు,
నంగమెల్లను నరలోక పుంగవులకు
దాన మిడుమేటిదాత ! గంధద్రుమంబ !

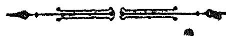
అగస్త్యభ్రాత.

గీతము.

భరత వర్షంబు నుద్ధరింపఁగ జనించి
మించు బుషికుల మందున మేటియగుచు
నవతరించెను సార్థకాహ్వాయము గాఁగ
నుత్తముండను నొక యుత్తమోత్తముండు.
వేద వేదాంగ సార సంవేదియతఁడు
వివిధ శాస్త్ర రహస్య కోవిదుఁడతండు
పృథు తపోయోగ నిష్ఠా గరిష్ఠుఁ డతఁడు
ధృతి జితేంద్రియలోక వరిష్ఠుఁ డతఁడు.
వింధ్యగర్వంబు సర్వంబు వంధ్యపఱచి
చెనఁటి యిల్వల వాతాపులను వధించి

కడలి జలముల నెల్లను బుడిసిలించి
ఖ్యాతిఁ గన్న యగస్త్యుని భ్రాత యతఁడు.
అత్తబిసి యొద్ద లేని మహత్తు లేదు
ఆతని కసాధ్యమైన కార్యంబు లేదు
అతఁడెఱుంగని దొాక రహస్యంబు లేదు,
అతఁడుచేసిన మేలు సుంతైన లేదు.
శృంగభంగంబు ఖలులకుఁ జేయ లేదు.
దుష్టరాక్షస వర్గంబు దునుమ లేదు.
జడమతుల పొంగుపాళ్లు నడఁప లేదు.
శాస్త్రరచనను నుపకృతి సలుప లేదు.
జగతికే యుపకారంబుఁ జలుపకునికి
స్వీయ శక్తిఁ బ్రకాశింపఁ జేయకునికి
లోకవిషయంబు పొంతలఁ బోకయునికి
నుత్తమ మునీంద్రుఁ డెఱుఁగరీ యుర్విజనులు.
అందు మూలంబునను నతం డెందుఁ జనిన
నాతఁడెవరని యెవ్వరైన నడిగి రేని
వాని పేరు ప్రసిద్ధంబు కాని కతన
ప్రజలు పేర్కొనిరి యగస్త్యభ్రాతయనుచు.
అఖిలమునకు నగస్త్యుని యంతవాఁడు

నిఖిల మునులకు వంద్యుఁడై నెగడు వాఁడు
దశదిశల సద్యశము నింపఁదగిన వాఁడు
ఊరుఁ బేరును లేకుండ నొఱిగి నాఁడు.
ఎంతఘనుఁడైన దనవల్ల నింతయైన
లోకమున కుపకారంబు లేకయున్న
జనుఁ డనామకుఁ డగుట నిస్సంశయంబు
ఉత్తముఁ డనామ తరువయి యున్నయట్లు.—
ఆంధ్రదేశీయులార ! గుణాఢ్యులార !
ఘనులు మీలో ననేకులు గలరు గాని
ఋషిగ నగస్త్యులెవ్వరో? యగస్త్య
భ్రాతలగుదురో? యద్ది మీచేతఁ గలదు.

దోమ.

గీ॥ సారె నాయంత వారలు లేరటంచు
నెగసి పడియెద వెందుకే ? నీచజన్మ !
ఏనుఁగౌదువె ! నీవు పాట్లెన్ని పడిన
తొండ మున్నంత మాత్రాన దోమకూన !

క॥ జవ సత్త్వము లున్నవె యా
హవములలో ఘనశతఘ్నికాదుల నెల్లన్
దవిలి వహింతువె ! కరితో
నవమతి ! నీకెట్టి సామ్య మరయవె ! దోమా !

క॥ భటులకు వాహంబై యా
ర్భటితో ఘీంకృతులు సెలఁగఁ బ్రతివీరమహా
పటలములఁ ద్రుంపఁ గలవే
పటుగతిఁ గరహతుల బహుళపద ఘట్టనలన్.

గీ॥ నెలతలకు మందయానంబు నేర్పఁగలవె ?
దాన ధారల నలులను దనుపఁ గలవె ?
పొసఁగు మౌక్తిక దంతంబు లొసఁగఁ గలవో ?
సామజమునకు నీకేటి సాటి ? చెప్పుమ !

గీ॥ డేగతో నీడువచ్చునే ! యీగ కూన
బెబ్బులికి సాటి వచ్చునే ! పిల్లి కూన
హస్తి మశకాంతరం బనుసైన వినవె !
యుద్దియే నీకు గజమున కోసి దోమ !

క॥ ఆరాజ్య పూజ్యతయు నా
గౌరవ మాభోగ మా యఖండానందం
బీడేడు తనువు లెత్తిన
నేరీతినినైనఁ గాంతువే! మశకంబా !

క॥ లోకుల కేలాభంబును
లేకున్నను గీడు కలడులే నీకతనఁ
నీకాటువలన జ్వరములు
చేకురు నీజన్మమేమి? సీ! సీ! దోమా !

క॥ పోడిమిగా సంగీతముఁ
బాడెదు గతి చెవ్రుల చెంతఁ బాటుస్వరములఁ
బాడెదవు నిద్రఁ జెఱుపుచుఁ
గూడునె! యీలాటి నీచగుణములు దోమా

క॥ చిరుమేని దానవైనను
నరులకు నీకతన యాతన ఘనంబెసుమీ !

పరికింప గొప్ప గృహముల
నెరుసే దహియింపదే క్షణికమున దోమా!

క॥ రవ్వంత గాలి వీచిన
మవ్వముచెడి నిలువలే కమాంతముగఁ గడున్
దవ్వునఁ బడెదవు నీకీ
క్రొవ్వేటికె? నరులఁబట్టి కుట్టెదు దోమా!

క॥ నల్లివలె నలుపఁ బోవఁగ
నల్లన నెగసెదవు కుట్టినంతనె నిన్నున్
బల్లిదినను! నీ యిల్లా
కొల్లగె పోను! మేమి గుణమిది? దోమా!

క॥ రక్తంబుఁ ద్రావి బ్రతుకుట
నక్తంచరకోటికెల్ల నైజము నీకున్
యుక్తము గాదిది మానుము
వ్యక్తి గలిగి సంచరించుమా! మశకమ్మా!

క॥ పొగరెక్కి సర్వులఁ దెలియక
పగఁగొని హింసింపఁ బోవు పలుమరునిన్నున్
బాగఁబెట్టి చంపనేర్తురు
తగ దింతటి దుడుకుఁదనము తక్కరి దోమా!

క॥ దూతలు చఱపులటంచును
జేతులఁ దట్టుచును విసువుచేతను నిన్నుం
బూతులు దిట్టుచు రోతురు
రాతురులను మనుజులెల్ల రక్కసి దోమా!

క॥ ధనికులు దోమతెరల వ
ల్లను బీదలు గడ్డితొంటల కతంబున నీ
పెను బాధఁబాపి కొనుచుం
దినముల నొకరీతిఁబుచ్చి తేఱరె దోమా!

క॥ జలదారులు పశువుల సా
లలు నతి దుర్గంధయుత జల స్థలములు నీ
కులమునకు జన్మభూములు
వెలయఁగ నపవిత్రురాలవే ఛీ! దోమా!

క॥ హింస మహాపాపం బని
హింసింపరు శత్రుకోటి నేనియుఁ దజ్ఞుల్
హింసించెద విటు సాధుల
ధ్వంసంబగుఁ జుమ్మి ఖలులవంశము దోమా!

క॥ సాధు లుసురుమని తిట్టినఁ
బోదూరక యగ్నివ్రోలెఁ బొలియించు మహా

క్షేమంబు సంభవించును
రాదు సుఖము తెలిసి బ్రదుకరాదే! దోమా !

క॥ కొల్లేరు నీకుఁ బుట్టిన
యిల్లచ్చటి కేగు మెన్నఁడిటు రాకుము! నీ
పొల్లచటఁ బోసి కొమ్మా !
యల్లరి నీకేల ? బ్రదుకుమా ! నెమ్మదిగన్.

---

* స్వాతంత్ర్యము.

మంజరీ ద్విపద.

ధైర్యశాలురును స్వాతంత్ర్య తత్పరులు
సాహసికులునైన సజ్జనోత్తముల
వంశంబుల జనించి వరలెడు వార
మని దంభమడరంగ నతి గర్వమునను
మత్తులై చరియించు మానవులార !
ఎందైన బానిసీఁడే యుండెనేని
సాహసులే?మీరు స్వచ్ఛంద పరులె ?
వాస్తవంబుగ మాకు వచియింపరయ్య !
మీకు సోదరులుగా మెలఁగెడు నట్టి

---

* " లవెల్ " అనువాని స్వతంత్రత కనువాదము.

వారి శృంఖలములు వదలింపరేని
వారి కష్టములకై వల పోయరేని
నిజముగా మీరు బానిసవాండ్రు గారె ?
అమల స్వాతంత్ర తార్హతఁ గాంచలేని
పరమ వినీచులౌ బానిసల్గారె ?
స్వార్థంబు పొంటను బంధనంబులను
సడలింపు కొనుటయుఁ జర్మ భస్త్రికల
వంటి దేహముతోడఁ బ్రజలకు నెల్లఁ
బటుతరంబగు నప్పు పడియుంటి మనుచుఁ
దలపకుండుటయు స్వాతంత్ర్యమే యగునె ?
కాదు ! ముమ్మాటికిఁ గాదది కాదు !
మన సోదరుల నెల్ల మఱుగంగఁ జేయు
నిడుములు మనము భాగించుకొంటయును
జేతనైన కొలందిఁ జేతులతోను
గృపజిల్కు నిర్మల హృదయంబుతోను
బహుల స్వాతంత్ర్య లాభప్రాప్తిఁ గోరి
యుత్సాహమును జూపుచుంటయే స్వేచ్ఛ !
అదియె స్వచ్ఛంబుగా నలరారు స్వేచ్ఛ !
అదె మానధనులు నిత్యముఁగోరు స్వేచ్ఛ !

ఎవరధోగతినున్న హీన మానవుల
పక్షంబు, దుర్బల ప్రజల పక్షంబు
వహియించి వాదింప భయముఁ జెందుదురో
యా మానవులె నీచులగు బానిసీలు !
ఎవరు స్వధర్మమై యొసఁగెడు నట్టి
సత్యమార్గము నుండి జడత్వ మెంపొందఁ
దొలఁగుట కంటె మర్త్యుల యాసహ్యతయు
నాక్షేపణములును నపనిందనములు
నధికంబుగా నెంచి యభిలాష పడరో !
ఆ నరులే హీనులగు బానిసీలు !
ఎవరు ముప్వురిఁ గాని యిర్వురిం గాని
కలసి న్యాయములైన కార్యంబులందు
వర్తింప వెఱతురో వారె బానిసలు !

మంగిపూడి వేంకటశర్మగారి గ్రంథములు.

నాటకములు.

వీరమతి

ఇది చరిత్రాత్మకమై వీరరసభరితమై కరుణారస పూరితమైన యేడంకముల చక్కని నాటకము. ఇందు రాజపుత్ర స్త్రీరత్నములకు సహజములగు దేశభక్తి, స్త్రీసాహసము, స్వార్థత్యాగము నత్యద్భుతముగా ప్రదర్శింపఁబడినవి. భారతీయు లెల్లరును చదువఁదగినది. వెల రూ. 0-10-0

పుష్పవేణి

ఇది కరుణరసప్రధానమై యద్భుతకథావిలసితమై నవరసభరితమైన యాఱంకముల మంచి నాటకము. ఇందు భారతీయ నారీతిలకములకు సహజమైన పాతివ్రత్య మత్యాశ్చర్యకరముగా ప్రదర్శింపఁబడినది.

ఇందు కన్యాశుల్క, వరశుల్క, బాల్యవివాహ, వృద్ధవివాహ, విషమవివాహాది సంఘసంస్కరణ విషయములు సరసముగా వర్ణింపఁబడినవి. వేయేల? ఈనాటకము నీతులకు నిధానము. ఇందలి దొంగల పాటలును, పద్యములును, సంభాషణములును కడుపుచెక్కలగునట్లు నవ్వుపుట్టించును. ఎల్లవారును చదివి తీరవలయును. రూ. 0 - 0 - 0

పద్యములు.

బాలవితంతువిలాపము.

జాలిపుట్టించు పద్యములు. ఒక్కపద్యము విన్నఁ జాలును. వజ్రమువంటి హృదయమైనను వెన్నవలె కరిగిపోవును. శైలిసులభమై మనోహరమై ద్రాక్షామధురమై యొంతచదివిన తనివితీరదు .

రూ. 0 - 4 - 0

స్త్రీ ధర్మ బోధిని.

భరతమాతృశతకము.

భక్తిరసభరితము. దేశభక్తులందఱును జదివి ప్రతిబాలునిచేతను, ప్రతిబాలికచేతను జదివింపవలసినది. ఇంటింట నుండదగినది. వెల. రూ. 0 - 1 - 6

వచనములు.

రాజలేఖ.

స్త్రీలకు సంగీతములేని లోపములను దెలుపు నీతిబోధకమగు నిజమైనకథ. ఇందు వేశ్యలనుగూర్చిన హృద్యములగు పద్యములును గలవు. పెద్దయక్షరములతో రెండవమారు ముద్దుగా ముద్రింపఁబడినది. వెల. రూ. 0 - 3 - 0

లలిత.

ఇదియును నిజమైన నీతికథయే. అసమాన వివాహమువలన సంభవించిన యనర్థమిందు చక్కగా

వర్ణింపఁ బడినది. శైలి లలితమై పేరుకుతగినట్లు న్నది. పెద్దయక్షరములతో నందముగా నచ్చొత్తింపఁబడినది. వెల. రూ. 0 - 3 - 0

ద్రౌపది.

సుప్రసిద్ధురాలగు నీమహాపతివ్రత చరిత్రము విపులముగా తేటమాటలతో వ్రాయఁబడినది.

వెల. రూ. 0 - 3 - 0

సీత.

త్రిజగత్పూజ్యురాలగు నీ సతీరత్నము పవిత్ర చరిత్ర మతిరసవంతముగా సులభశైలిని రచియింపఁ బడినది. వెల. రూ. 0 - 3 - 0

చిరునామా:—

మంగిపూడి-వేంకటశర్మగారు

పిప్పర,

పెంటపాడు పోస్టు

కృష్ణజిల్లా,